

Дискусии

„ВЕЛИКА АЛБАНИЯ“ ИЛИ „ВЕЛИКО КОСОВО“? А НЯМА ЛИ НЕЩО ПО-РАЗУМНО?

Доц. д-р Стоян Бараков

Очаквах, че статията на доц. д-р Йордан Величков „Косово в политиката на Европа, САЩ и Русия“ (вж. сп. „Международна политика“, кн. 1, 2007, 179–187) ще породи читателски интерес и ще предизвика жив отзвук, който да резултира в дискусия по поставените от автора проблеми (вж. моята бележка, пак там, с. 179). Прогнозата ми се оказа точна само отчасти – интерес наистина имаше, но до полемика не се стигна. Това ме провокира да предложа следващите непретенциозни страници.

Длъжен съм – не от куртоазия – да започна с уточнението, че компетентността и добросъвестното отношение на г-н Величков към анализирания проблематика са във всякакво съмнение. Гражданската му позиция и изследователската смелост – също. Защо тогава се захващам с нелеката задача да полемизирам с неговия текст?

Отговорът е многопластов. Най-напред, защото (моля читателите да ме извинят за баналността, която следва) само в дискусия с *неединомисленици* може да се стигне до истината или поне най-близко до нея (а в този случай някои от нашите виждания са различни и дори противоположни). Второ, тъй като освен защитаваната от автора гледна точка са възможни и други, не по-малко интересни и правдоподобни. И накрая, по-

неже не устоях на изкушението да поспоря с утвърден автор, изследовател и политик.

Й. Величков привежда твърде интересни данни от преброявания в бивша Югославия, разкриващи динамиката на демографската ситуация в Косово, и припомня девиза: „Не е истински албанец този, който няма поне седем деца“, за да стигне до заключението, че раждаемостта придобива форма на постоянна демографска агресия“ (с. 180–181). Без да оспорвам казаното, ще си позволя едно допълнение. През 80-те години на миналия век популярно югославско списание представи (включително и с богат снимков материал) семейство на косовски албанци със 17 (няма грешка – седемнайсет!) деца. Авторите твърдяха, че посоченият случай не е прецедент. Още тогава си помислих, че тази непозната в Европа раждаемост е демографско оръжие с огромен разрушителен (или съзидателен – зависи от гледната точка) потенциал.

Точен е и изводът, че в „Република Македония демографската агресия е очевиден факт. За 5–6 десетилетия броят на македонските албанци нараства от 60–70 хиляди на повече от 600 хиляди“ (с. 181). Бих добавил само, че според преброяването от 1995 г. албанците тук са вече 700 хиляди (или 32 % от цялото население на републиката) срещу 1,2 милиона македонци (50,45 % от населението на югозападната ни съседка). Това прави Македония най-дебалансираната в етническо отношение балканска държава¹. Елементарно е да се изчисли кога при сегашното темпо на раждаемостта албанците ще станат мажоритарна нация.

Едва ли някой непредубеден анализатор ще оспори наличието на „заинтересовани сили, които имаха интерес разрешаването на Косовския проблем да бъде отложено за неопределено време, създавайки по този начин едно постоянно напрежение в региона“ (к. м. – С. Б., с. 182). Авторът обаче не посочва кои са „заинтересованите сили“. А това – поне според мен – е твърде съществено. Затова ще се опитам да запълня празнината.

¹ Вж. Чавдарова, М. Балканските страни. Политика, икономика, международни връзки. С., Парадигма. 1999, с. 55.

След саморазпускането на Организацията на Варшавския договор и на Съвета за икономическа взаимопомощ и разпадането на СССР единствените фактори, които можеха реално да въздействат върху международните процеси, бяха САЩ, НАТО (където думата на Вашингтон е най-тежка) и Европейският съюз. Европейците наистина се разтревожиха от последвалото разпадане на СФРЮ, което взриви не само тогавашната федерация, но и почти половинвековния европейски мир. Европа обаче нямаше обща визия за бъдещето на Балканите и инструментариум за реализиране на свои евентуални идеи и планове, поради което, както пише Й. Величков, „във външната политика Брюксел повече прилича на някаква коалиция с неясен статут, а не на сериозен и единен военнополитически и икономически съюз“. Не мога обаче да споделя оптимизма, че европейците вече са преодолели дипломатическите си разногласия и затова силно се съмнявам, че единодушно подкрепят плана на Марти Ахтисаари за статута на Косово. Ангажирането на Брюксел ми изглежда по-скоро демонстративно, целящо да прикрие или да смекчи конфузията около проекта за европейска конституция и някои други търкания – напр. с „лошото дете“ Полша. И аз бих се учудил, ако Кипър не се тревожи от перспективата косовската матрица да бъде наложена и върху разделения вече четвърто десетилетие средиземноморски остров. След приемането на Унгария и Румъния в ЕС техните малцинствено-териториални препирни *изглеждат* решени. Дали обаче *наистина* са решени? Не ме изненадва и позицията на Братислава, спомената и от Й. Величков. Потребно е обаче да се добавят и терзанията на Мадрид, особено след като ЕТА едностранно денонсира примирието с испанските власти. Имаме ли в такъв случай сериозни основания да считаме, че „Брюксел (к. м. – С. Б.) подкрепя плана на посредника на ООН Марти Ахтисаари за статута на Косово“. Струва ми се, че по-прецизната формулировка би гласила, че *повечето* членки на ЕС подкрепят *официално* проекта на Марти Ахтисаари за статута на Косово, но Европейският съюз като цяло все още е далеч от единна позиция.

Недостатъчната подкрепа (преди всичко от страна на обществеността в европейските държави) за бившия финланд-

ски президент се обяснява не само със споменатите по-горе трудности, изпитвани от някои страни на Стария континент, а и с творението на г-н М. Ахтисаари. Защото то наистина е далеч от съвършенството. Подминавам недоказаните твърдения на сръбски политици и журналисти, че специалният представител е получил от косоварите не по-малко специални финансови екстри, чиято стойност се измерва с милиони евро, в отплата на което той е трябвало „само“ да подготви възможно най-добър за Прищина и най-неприемлив за Белград проект за статут на Косово. Не бива обаче да се игнорира самият текст, който засега остава встрани от интереса на българската общественост. Дори само от пръв поглед е очебийно, че авторът трудно може да бъде обвинен в безпристрастност. Отварям наслуки обемистия текст и попадам на анекс VI (от общо 12), озаглавен „Международен дълг“ и прочитам следното: „Косово ще поеме своя дълг от международния дълг на Република Сърбия... Косовският дълг се определя чрез преговори между Косово и Република Сърбия...“

Република Сърбия ... гарантира изплащането на дълговете, докато дългът не бъде изплатен изцяло. В изпълнение на договореностите Косово ще плати на Република Сърбия утвърдената част от дълговете, които тя е изплатила...“

Посочените клаузи едва ли биха разтревожили неюристи и неикономисти, какъвто съм и аз. Следващият текст обаче с нещо ме смути, поради което ще го цитирам изцяло:

„Ако в продължение на една година след влизането в сила на това предложение за решение Косово и Република Сърбия не се договорят за изплащането и разпределението на дълга, Международната административна група, след като се консултира с двете страни, ще назначи международен арбитър, който ще определи размера на международния дълг на Република Сърбия, пропорциите на задълженията между Република Сърбия и Косово или частта от международния дълг, за който двете страни ... не са постигнали договореност.“

Арбитражното разпределение на дълговете е окончателно и ще определи дълга на Косово⁴².

Признавам неспособността си да се ориентирам във финансово-счетоводните дебери, както и огромните празнини в юридическото и икономическото ми самообразование. Може би точно с това следва да се обясни и смущението ми от толкова сложната за мен материя. И все пак ми се струва, че в нея е заложен капан. Сърбия ще бъде принудена да изплати целия дълг (включително и дела на Косово), а после да чака благоволенията на Прищина да изплати (евентуално) част от дълга. Дали това чакане няма да се превърне в нещо като гръцки календи? А международният арбитраж за дълга няма ли да стане компонент на и без това богатия и разнообразен инструментариум за натиск над Сърбия?

Тревожи ли се Вашингтон от перспективата тези и подобни на тях проблеми да торМОЗЯТ Европа и европейците? Убеден съм, че един *голям* сблъсък на територията на Стария континент едва ли би съответствал на стратегията на Вашингтон. Когато обаче става дума за *дребни* неразбирателства между европейските държави (а в момента Косово е по-близо до втората категория), убедеността ми за съвпадение на интересите на САЩ с интересите на ЕС като цяло и на европейските страни поотделно се стопява рязко и бързо като априлски сняг. Защото подобни търкания са като трън в петата на Европа, разстройват нейното единство, замъгляват и отдалечават перспективата да се утвърди тя като глобален икономически, политически и военен играч. А едва ли някой ще приеме с недоволство неуспехите и провалите на своя най-голям конкурент – особено в сферата на сигурността и външната политика! Мисля, че такъв би трябвало да е отговорът на въпроса за силите, които имат интерес решаването на Косовския проблем да се отлага и/или периодично да се изостря.

Внимателният читател не може да не е забелязал, че до момента аз на практика почти не споря по същество с Й. Величков. Нашите позиции действително не се различават кой знае колко.

⁴² Вж. Specijalni dodatak – plan Martija Ahtisarija za Kosovo I Metohiju. Глас јавности, Internet izdanje, 27.6.2007.

Ние се разминаваме по-скоро по отделни пунктове и оценки. Всеки има право на свое мнение и на свои грешки. Опазил ме Бог да мисля, че съм изключение от това правило. Без каквито и да било уговорки приемам, че в много случаи (допускам, че е възможно и в повечето) прав е доц. Величков, а не аз.

Истинското ми смущение идва от следващите редове в коментара „Косово в политиката на Европа, САЩ и Русия“, където авторът се солидаризира с публикация във в. „Труд“, според която „Ако Белград се беше вслушал в съветите на редица сръбски и черногорски специалисти и приемеше разделянето на Косово при разумни дялове за двата етноса (сърби и албанци – б. м., С. Б.)..., днес Сърбия нямаше да загуби цялата област“. Според мен основният въпрос не е дали Белград *желае*, а дали *може* да приеме откъсването на Косово от Сърбия или неговото разделяне. Тъй като защитавам този възглед повече от 15 години, ще си позволя нескромно да цитирам няколко реда от писаната в началото на 90-те години на миналото столетие статия „Косово – енигмата на старата Европа“: „Още в края на XII в. Стефан Неманя включва Косово в пределите на средновековна Сърбия. Оттогава до нашествието на турците на Балканския полуостров областта е важен компонент на сръбската държава. Нещо повече, за известно време Косово е превърнато в административен и религиозен център на Сърбия – Призрен става столица на Душан и на Урош, а Печ – седалище на сръбската патриаршия. На косовска територия, на Газиместан, близо до Прищина, през 1389 г. сръбските и турските войски се срещат в битка, останала в историята като един от звездните мигове на сръбския героизъм и патриотизъм. След Първата световна война Косово е включено в границите на новосъздаденото Кралство Югославия.“

И ако тези основания биха могли – макар и с немалко уговорки – да се определят като емоционални и поради това като недотам убедителни, съществува и друга група доводи, които хвърлят по-различна светлина върху спора за Косово. Всички не могат да бъдат изброени, но някои от тях просто не могат да бъдат подминавани при всеки опит за обективен анализ. Има ли например в света държава, която би се примирила с отнемането на над 10 %

от земите, които са нейни или които тя счита за свои (територията на Сърбия е 88 361 км², а на Косово 10 877 км²)?

Във всеки случай Сърбия не е такава държава и това не бива да се забравя. Освен всичко друго сецесията на Косово ще наруши сериозно комуникациите на Сърбия (особено на източните ѝ райони) с Черна Гора и това би предоставило силни козове в ръцете на противниците на сръбско-черногорската федерация. И накрая, подобен акт нанася важни корекции в съотношението на силите върху територията както на бившата Югославия, така и на целия полуостров, а с това се нарушава и стратегическото равновесие в региона и в Европа въобще.

„И след всички тези разсъждения може ли да има някакво съмнение в логичността на въпросите: А сега накъде? Как ще бъде разрешена тази наистина ужасна криза? Едва ли ще се намери храбрец, който би се наел да прогнозира бъдещия ход на събитията и крайния резултат от конфликта. Защото всичко, което става тук, засяга не само териториалната цялост на Косово и на Сърбия, но рефлектира и върху ситуацията в новата, третата Югославия. Нещо повече, нестабилността в Косово влияе и върху обстановката на Балканите и в Европа. А защо не и върху сигурността в целия свят?

И заради всичко това отново идва песимизмът. Защото като че единствено чуждата интервенция може да разреже сложния възел. Но това може да е само временно и с цената на нови, още по-сложни възли и катаклизми. Цялата история потвърждава горчивата истина, че балканските народи никога не са успявали докрай да разберат собствените си интереси и са търсели влиятелни покровители.

А европейците всякога са се ръководели единствено от собствената си изгода. И почти винаги във вреда на Балканите“³.

Лаская се от мисълта, че част от моите заключения по своеобразен начин споделя днес и г-н Величков. Той например оценява като „груба грешка“ все по-често лансираното становище,

³ Бараков, С. Тази жива рана – Балканите. С., 1994, 41–42.

„че с независимостта на Косово ще бъдат решени етническите проблеми на Западните Балкани и Югоизточна Европа ще стане район на стабилност и сигурност. Трябва да се има предвид, предупреждава той, че подобни на косовския проблем процеси назряват в Македония, Южна Сърбия и Черна Гора“. Като споделям неговата тревога, ще добавя и онова, което от доста години се наблюдава в Санджак и във Войводина. Могат ли сръбските политици да бъдат спокойни? Имаме ли право ние, балканците, да сме безучастни и безмълвни наблюдатели?

Най-стряскаща е идеята решение за албанския проблем да се търси „само тогава, когато албанците *поне* (к. м. – С. Б.) от бивша Югославия, бъдат включени в една държава“ (с.186). С това „поне“ авторът вероятно допуска, че при определени обстоятелства не само албанците от бившата СФРЮ, т.е. от Сърбия (а не само от Косово), Македония и Черна Гора следва да станат граждани на една нова, имагинерна (засега) държава. „Поне“–то би могло да се приеме като възможност подобно право да получат и албанците в Гърция. А как биха реагирали албанците, за които се твърди, че усилено изкупуват имоти близо до нашата граница, ако това право им бъде отнето. Как ще реагира Атина ще преценяват гърците. Много по-важно за нас е как би реагирала българската държава, но това е вече друга тема.

Разсъждавайки за „така наречената Велика Албания“, авторът пише: „Макар че *все още* тази идея не е актуална, а и *самата Албания и албанското правителство са резервирани към нея* (к. м. – С. Б.), тя е по-скоро един мит, отколкото реална заплаха за балканските страни.“ Осъзнавам, че ще бъде причислен към хората, „които не познават реалната обстановка, историческите корени и международните тенденции“ или към „заинтересовани среди, които желаят да поддържат огъня на конфликта още десетки години и да черпят дивиденди от него“ (с. 186), но не мога да не обясня силните си съмнения по отношение на подобна теза.

Най-напред ме впечатли констатацията, че идеята за Велика Албания днес „*все още*“ не е актуална. Логично следва въпросът: „А как ще е или поне как може да е *утре*?“ Този въпрос може би няма да изглежда риторичен, ако си спомним, че през

2004 г. беше създадена Международна комисия за Балканите, която трябваше да изработи стратегия за присъединяване на балканските държави към ЕС. Комисията изследва различни тенденции и нагласи на полуострова, сред които и отношението към коментираната тук тема. „Резултатите от проучването показват, че *идеята за Велика Албания има голямо одобрение сред албанското население на Косово и в Албания*. Това означава, че формирането на нация от албанските общности на Балканите все още е в процес на развитие. *Логично е да се засилят исканията за Велика Албания или Велико Косово*“, (к. м. – С. Б.)⁴

А сега няколко думи за посочените от доц. Величков цифри. С риск да бъда обвинен в дребнавост, уточнявам, че те са предадени не съвсем коректно. Територията на Албания е не 28 000, а 28 748 кв. км, на Косово – не 10 000, а 10887 кв. км. Сборът от тези цифри плюс 5000–6000 кв. км. албанизираните вече в Македония райони е не „около 43 хиляди кв. км“, а 45 635 кв. км. Ако към тях се добавят територии от Южна Сърбия (малко по-късно ще обясня защо считам тази опасност не за въображаема, а за напълно реална), ситуацията се променя, при това съществено. Територията на тази хипотетична държава, която само за икономия на място и време ще наричам Велика Албания, вече ще е над два пъти по-голяма от днешна Македония (с територия 25 713 кв. км.) и още по-голяма от площта на утрешна Македония, ако 5000–6000 кв. км бъдат отнети от нея и придадени към Албания, Косово или към някое ново образувание. Тази нова държава ще е по-голяма от Черна Гора (с територия в момента от 13 800 кв. км и – естествено – силно редуцирана след евентуално откъсване на нейни земи и присъединяването им към Велика Албания). Новата държава ще бъде съпоставима с Хърватска (с територия 56 538 кв. км) и с Босна и Херцеговина, чиято площ се изчислява на 51 546 кв.км⁵.

⁴ Карастоянов, Ст. Косово. Геополитически анализ. С., УИ „Св. Кл. Охридски“, 2007, с. 185.

⁵ Данните са от изданията в бивша Югославия Statistički godišnjak Jugoslavije; Jugoslavija. Republike i pokrajine. Jugoslovenska revija, Beograd, 1979; Blago na putevima Jugoslavije. Jugoslavijapublik. Beograd, 1983; Dubravko Horvatić, Croatia. Zagreb, 1992; Чавдарова, М. Цит.сч.

Тези суховати цифри показват, че Велика Албания (ако, разбира се, благоразумието и политическият реализъм не надделят) ще е съпоставима по площ с четири балкански държави и дори по-обширна от някои от тях. Единствено България и Гърция ще бъдат по-големи от нея. Изключвам Турция (защото само около 3% от нейната територия е на Балканите), Румъния (тъй като тя тежнее не към нашия полуостров, а по-скоро към Централна Европа) и Сърбия (понеже нейното атомизиране вероятно все още не е завършило). Мисля, че сравненията са достатъчно красноречиви и убедителни, поради което се въздържа от по-подробни анализи и прогнози.

С това обаче тревожните тенденции не се изчерпват. Много повече (или поне не по-малко) следва да ни безпокоят цифрите, които г-н Величков посочва в края на своя коментар. „Ако се запази темпът на раждаемост (а засега няма никакви признаци, че той може да бъде ограничен в близко време), пише авторът, целият албански етнос на Балканите, който допреди 60 години е само малко повече от 1 млн., а днес е над 7 млн., след половин столетие ще бъде не по-малко от 40 млн.“ (с. 187).

Много бих бил доволен да греша, но ми се струва, че този силен финал по-скоро потвърждава моя песимизъм, отколкото оптимизма на г-н Величков. Бих насочил вниманието на читателите към две цифри. Около 40 млн. албанци ще живеят на територия от приблизително 45–46 хиляди кв. км. Това означава средна гъстота на населението от почти 890 (!) души на кв. км (за сравнение сега този показател за Черна Гора е около 51, за Гърция – приблизително 83, а за Албания – 150). Да не забравяме, че част от териториите, населени с албанци, са планински и полупланински, сиреч неплодородни или слабоплодородни. Няма ли да възникне проблем с изхранването, т.е. с физическото оцеляване на тези 40 милиона? Няма ли жизненото пространство да им стане тясно? (Предупреждавам, че не мога и не желая да нося отговорност за каквито и да било алузии, асоциации и спекулации с Третия райх и с неговото „ограничено жизнено пространство“). Как са са решавали подобни проблеми в миналото? Няма ли да се посегне отново към агресията и към завладяването на чужди територии? Ще

ни убеди ли някой от онези, които днес диктуват политическата мода, че това никога няма да се повтори – напук на правилото, че в политиката никога не се казва (или най-малко не бива да се казва) „никога“?

Струва ми се, че въпросите са тревожно актуални и по всичко личи, че ще стават все по-тревожни и все по-актуални. Потвържават го опитите за посегателство на косовски албанци към общини от Южна Сърбия. Долината на Прешево, наричана от косоварите „Източно Косово“, въобще не се споменава в проекта на Марти Ахтисаари. А там живеят около 100 хиляди албанци, които не крият мечтата си да се присъединят към Косово. Вероятно това е бил и един от мотивите за формирания тук през 2001 г. партизански отряд⁶. В края на 2005 – началото на 2006 г. албански лидери от три общини в този район пласираха платформа, в която изразиха ясно желание да се присъединят към Косово. По този повод британският експерт за Балканите Тим Джуда отправи следното недвусмислено предупреждение: „Ако започнете да променят границите, вероятно осъждате Македония като държава на смърт, защото тогава и там ще се случи нещо подобно. След това бихте осъдили и Босна и Херцеговина на смърт. Следователно би трябвало да прекроявате границите в цяла бивша Югославия. А ако можете да правите това в бивша Югославия, можете да го вършите където и да е по света. Затова то е неприемливо.“⁷ Въпреки това опитите за сецесия на южносръбски земи не са престанали и до днес. Един от последните случаи датира от средата на т.г. На 7 юли 2007 г., точно когато се водеха най-сложни дипломатически баталии, сръбски медии информираха, че председателят на Движението за демократичен прогрес и председател на община Буяновац Йонуз Муслию е призовал лидерите на всички албански политически партии от Буяновац и Прешево да формират общ национален комитет, който – като представител на албанската общност – да започне преговори с правителството на Сърбия за присъединяването на тези общини към Косово. Самият Муслию е заявил, че „албанците

⁶ Вж. Чавдарова, М. Цит. съч., с. 55.

⁷ Глас јавности, 16.1.2006.

от Южна Сърбия ще предприемат всички институционални стъпки, а ако Белград не ги уважи, ще провъзгласят обединение с Косово“. „Имаме подкрепа за това – цитират медиите изявление на Муслию. – Присъединяването на тези общини към Косово е единственото решение, каквото и да мисли Белград за това. Важно е какво мисли и какво ще каже светът“⁸. Казано е толкова ясно, че по-ясно едва ли може да бъде. На хипотези, че това е само опипване на почвата, едва ли вярват дори и собствените им автори и дистрибутори.

След тези и подобни на тях изявления, декларации и откровени заплахи тезата, че разковничето на албанския проблем се крие в събирането на всички албанци („поне от бивша Югославия“) в една държава ми изглежда все по-малко убедителна. Още повече, защото вече наблюдавахме подобно нещо, при това в съвсем близкото минало. Едно от най-тежките обвинения срещу Слободан Милошевич беше, че с лозунга „Всички сърби в една държава!“ е разжарил сръбския национализъм и шовинизъм. Не помогнаха категоричните декларации както на самия Милошевич, така и на близкия до него академик Михайло Маркович, считан за автор на този лозунг, че са жертва на журналистически интерпретации. Как ли ще реагират днес вчерашните критици на бившия сръбски и югославски лидер на подобни платформи?

В самия край на своя анализ доц. д-р Йордан Величков споделя безпокойството си в резултат на демографския бум след половин век албанците да наброяват не по-малко от 40 милиона. „Тогава – пише той – не само Косово и Метохия, Санджак и Македония, но и целият Балкански полуостров ще им стане тесен. Дано тази реално очертаваща се заплаха проумеят тези, които днес търсят решение на косовския проблем.“ На мен ми остава да се присъединя към тези редове. И да съжалявам, че не съм ги написал аз.

⁸ Политика, 7. юн 2007.